

ד"ר אמנון צביאלי

עם נורית אשכנזי

רופא הבדווים בסיני

זכרונות

1976-1982

פברואר 2015

כל הזכויות שמורות לאמנון צביאלי@

תוכן העניינים

עמוד	
3	שלמי תודות
4-6	פתח דבר
7	מפת תפרוסת השבטים בחצי האי סיני
8-51	פרק ראשון: רופא הבדווים
52-65	פרק שני: ילד בדווי
66-116	פרק שלישי: בדווי בסיני
117-154	פרק רביעי: יורדי ים
155	סיום
156-157	רשימת מקורות

שלמי תודות

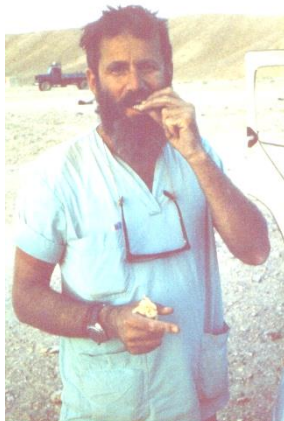
רוצני להודות לרבקה אופנבך, זוגתי שסבלה אותי בשקט ולקחה אותי ממקום למקום, כולל סיני.
לנורית אשכנזי שבלעדיה לא היה הספר רואה אור.
לאורן בני שספרי מתבסס על עבודתו.
לאורנה גורן שיעוצה המקצועי לא יסולא בפז.
לסמדר לביא על שהאירה את עיני, ושהיתה לפעמים לפה לבדווים ובעיקר לבני שבט המזינה.
לסלימן חמד, ומרזוק ג'עפרי, הראיסים נוחם עדן, אללה ירחמהום, ויבדלו לחיים ארוכים מברכ חמיד,
ונואג'ע.
לכל הבדווים שלמדתי מהם המון, ושתרמו לידע שלי, בידעין ושלא בידעין.
ולך הקורא המתעניין ומנציח ידע זה.

תודה

אמנון צביאלי, 37 שנים אחרי,

פברואר 2015

פתח דבר

שרתתי כרופא בחוף המזרחי ובדרום חצי האי סיני בשנים 1976-1982. באתי לחצי שנה ונשארתי שש שנים נוספות. נשאבתי לסיני.

אני זוכר ספינות מגיעות לאופירה מקום מגורי, היא שארם-א-שיח', צולעות על ירך בשובן ממסע מפרך בים האדום, מדרום או מצפון. הן היו יכטות שבהן הפליגו זרים, כמעט כולם אירופאים. היו כאלה שלא באו ביכטות, הבדווים שחיו רוב ימיהם בים, הביאו ממנו את לחמם, והם קסמו לי מאד אז, וקסמם לא פג עד היום.

סיפורים רבים שמעתי מהם. ביניהם בדווים שעמם ישבתי ושוחחתי ארוכות על ימיהם בים, ואחרים שאמרו "מה כבר יש לספר?" אך כשהתחילו לא חדלו. איש איש וסיפורו.

משהו מסיפורים אלה הורכב בסיפרי על דמויות בדויות בחלקן. שיניתי שמות פה ושם, כדי לא לפגוע באותם שעדיין חיים עמנו. אירועים לבשו צורה קצת שונה מאשר קרו. נטלתי את "חירות הסופר" כדי להגיש דברים אחרים. חלק מוכר לי מכלי ראשון בהיותי יורד ים בעצמי, וחלק סופר לי בעיקר ע"י שיח' מרזוק ("השחור") עליו השלום והברכה, הטמון כיום בחצבה, ע"י סלימאן חמד חמדאן בן שבט התרבין, אף הוא נוחו עדן, ועוד רבים וטובים, רובם "אללה ירחמהום". יבדלו לחיים ארוכים מִבְּרַכַּח חֲמִיד, נֹאֲיִג'ע' ואחרים המוצאים פרנסתם בים עד היום. חלקם לא יוזכרו בשמם, לבקשתם.

כשאמרתי "את הסיפור הזה צריך לכתוב!" שמעתי לא אחת מאחדים מהם, "לא איש ספר אנוכי", ויש מהם שלא ידעו קרוא וכתוב. אז אמרתי, "ואם יאחז אחר בעט?" כך נולד הספר הזה.

כשאומרים בדווי, מושג הנגזר מן המלה בְּדִיָּה – מדבר, עולה בדרך כלל תמונה של רועה צאן הנווד עם עדרו ממקום למקום, או צמוד לגמלים. ישנם בדווים הנוודים בין מדבר לים. בעונת הגשמים בחורף, בה הים רוגש וסוער, אז הבדווים ינדדו עם עדריהם לחפש כרי עשב, ואז תמונת הבדווי איש המדבר מתאימה למציאות. אך רובם דייגים, חיים ליד הים ומתפרנסים ממנו ומציאות חייהם מתבטאת באימרה "זה שחי ליד הים לא ירעב לעולם".

הקשר העיקרי שהיה לי, היה עם בני שבטי מזינה, תרבין, ועליקאת. גם בני שבטים אחרים כמו בני אֶקֶל אַ - טור או קרארשה היו יורדי ים, אך בהם פגשתי פחות.

החידה ששבתה את דמיוני ולא הבנתי את פשרה היו המוני הספינות הזרועות לאורך החופים, הרוסות נטושות ולכאורה ללא בעלים.

נודע לי שהן נקראות סְמִבּוּק. ספינות שאורכן כ 9-10 מטר עם תרנים ושאריות מפרשים. שאלתי מביני דבר על התופעה הזאת, ונאמר לי שהסירות מונחות שם כדי שיתקנו אותן. חשתי שלכל אחת מן הסירות והספינות הנטושות סיפור לספר, לו יכלה. והיו אנשים שספרו את סיפורן של הספינות הזרוקות או דומותיהן, שהלכו ופחתו עם השנים. אמרתי: "אהיה אני לפה לאחדות מהן, לאנשים שחיו בהן והוציאו לחמם מהים, בטרם היו שלדיהן למאכולת אש או מאכולת גמלים".

הספינות שראיתי היו למעשה פגרי ספינות, והונחו על החוף לתיקון עוד לפני תקופת השלטון הישראלי בסיני מאז 1967. לימים נודע לי שהספינות הושארו על החוף משום שהשלטון הישראלי אסר על הדייגים הבדווים לשוט ולדוג לבדם, אלא אם היו קשורים לדייגים ישראלים **כברוך הדייג מאילת**, פנחס דנינו וציון אליה מאופקים, ואלה לקחו תחת אחריותם רק דייגים שהוכיחו שהם יורדי ים מנוסים. אורן בני¹ כתב בשנת 1986 עבודת סיום לבית הספר התיכון לחינוך סביבתי בשדה בוקר- "ספינות ערביות ויורדי ים בדואים בסיני". חלק מן הסיפורים והתמונות בספרי, נלקחו מעבודתו.

אולם לא רק יורדי הים הבדווים שבו את לבי, נמשכתי לראשוניות בחייהם של הבדווים. הם שתפו עמנו פעולה רק אם היה להם כדאי, ואם הסתייעו בנו בצורה כלשהי. הייתה להם גישה מאוד פונקציונלית. הבדווים היו מצויינים בכל מה שקשור לתחבורה ותעבורה, גם כנהגים וגם כמתקני מכוניות. הם למדו נהיגה אחד מן השני, נהגו בלי רשיון ורק כשהוכרחו לעשות רשיון, עשו זאת בצפון סיני באל עריש או בעזה. לא זוכר שראיתי תאונות דרכים. היו אז מעט מכוניות בסיני. כשמכונית נתקעה, הנהגים הבדווים אלתרו ותקנו את שהתקלקל ולא נתקעו בדרכים.

הם ידעו לבנות מכשירים גם כשלא הבינו את תפקודם כמו משאבת מים. הם למדו לבנות את המכשיר מתוך הסתכלות כיצד המכשיר עובד במכונית תקינה, ומה מחובר למה. אלתרו חלקים, חיברו ובנו משאבת מים חלופית למשאבת מים שהתקלקלה.

למדתי מן הבדווים שכאשר רוצים לחלץ מכונית ששקעה, אפשר להוציא את האוויר מן הצמיגים, למלאם בחול וזה עובד לזמן קצר. כך ניתן לעשות גם כשהאוויר יצא מן הצמיגים ואין משאבת אוויר. בתחום הרפואה למדתי מהם שניתן לנקות עיניים בזרוע חשופה. הבדווי מלקק ומנקה את זרועו מעל המרפק, ואז משפשף את עיניו עם זרועו המלוקקת ומנקה אותן. הם לא מכירים את המונח סטריליות.

נופי סיני שבו את לבי, כמו ואדי המאפרות צפונית לא-טור, הנקרא ע"ש צורת האבנים שבו הנראות כמאפרות והעשויות חול מבורזל בצבעים שונים. כך גם סלעי הגרניט הססגוניים ע"י דהב.

¹ היום אורתופד, מומחה לכתף ומרפק

ים סוף לחופו המזרחי של חצי האי סיני, עמוק בקרבת החוף ומימיו צלולים בהרבה, וצבעיו חדים וחריפים יותר ממימי הים התיכון, ומימי ים סוף לחופה של אילת.

בספרי אעלה ואשתף את הקורא באחדות מהחוויות שחוויתי בתקופת שהותי בסיני.

לתשומת לב הקורא: בערבית של הבדווים האות ק מבוטאת כאות ג, והאות צ מבוטאת כאות ס. לכן בכל מקום שנכתבה מילה בערבית ומופיעה בה אות ק או צ, יש לבטאן כאות ג או ס.

אמנון צביאלי

[illegible]

חלומי להיות יורד ים

מאז שאני זוכר את עצמי, רציתי להיות יורד ים, ולא הוטרדתי מה פירוש להיות יורד ים. ידעתי שאני רוצה להיות תקופות מחיי על הים. רציתי להיות ספן.

בשנתי הראשונה כרופא בסיני ב 1976, חלומי התגבש להחלטה. במשך כשעה ויותר שחיתי במפרץ נעמה (נועימה) כ 6 ק"מ צפ'-מז' לשארם, שוחה וחולם בהקיץ, שוחה ומחליט.

החלטתי שאני הולך לעשות את זה: לבנות ספינה ולחיות עליה.

בדמיוני ראיתי ספינה כדוגמת הספינות הזרוקות על החוף. אורכה כ 10 מטר (30 פיט), עם מטבת. לא חשבתי היכן אישן ולא חשבתי כיצד אבנה אותה. ידעתי שאעשה זאת!

במשך כל שנותיי בסיני הריתי את רעיון בניית ספינה משלי. כנראה שמבלי מודע, נמשכתי אל יורדי הים, מקשיב להם, שומע, לומד ומפנים. ראיתי זרים משיטים ספינות ובאים אל המפרץ ואמרתי לעצמי: "אם הם יכולים, גם אני יכול", למרות שאני אה'ל אל-בר - איש החוף ולא איש הים. ראיתי זר יורד ים שהשיט ספינה בעלת שני תרנים. הוא התפרנס מהובלת אנשים בספינתו ממקום אחד לשני, וקנה מועדון במפרץ נעמה בסיוע אמו באנגליה. חשתי קרבה ליורדי הים הזרים, כי כמוהם גם אני זר.

במשך 11 שנים הריתי את רעיון בניית ספינה. עברו חמש שנים מאז שעזבתי את סיני, ועד שהתחלתי לבנות את הספינה בשנת 1987. בניתי ספינה עם אורן בני מתחת לסילו שבמרכז ספיר בערבה. למדתי מיורדי הים הבדווים שאפשר לבנות ספינה ביבשה הרחק מן הים, ומשהסתיימה הבנייה, להביא אותה אל הים ולהורידה למים, וכך עשיתי.

במשך שבע שנים בניתי את ספינתי ומשהושלמה הבניה, קראתי לה "ערבה".

בשנת 1994 הבאתי את "ערבה" למפרץ אילת, והורדתי אותה למים. כך עברו 18 שנים מהעלאת הרעיון ועד למימוש והגשמת החלום.

"ערבה" – הגשמתי חלום

סיום

עברו שנים מאז עזבתי את חצי האי סיני בתום תקופת השלטון הישראלי, וחצי האי חזר לשליטת מצרים. במשך שבע שנים בניתי ביחד עם אורן את ספינתנו "ערבה", והגשמתי את חלומי להיות יורד ים. בשנת 1994 השקתי את "ערבה" במפרץ אילת, ובתום תקופת ההרצה, רציתי להעבירה למרינה של אשקלון.

הדרך להגיע מנמל אילת למרינה באשקלון, היא לשוט מנמל אילת דרומה במפרץ אילת, להקיף את סיני ולעלות צפונה לים התיכון, דרך מפרץ סואץ.

יצאנו לדרך מנמל אילת עם אורן וניצן איזקסון מעין יהב, ושטנו עד שארם-א-שיח'. המשכנו ובדרך אירעה תקלה טכנית. נאלצנו להיכנס למפרץ קטן ולעגון, כדי לפתור את הבעיה ולתקן את התקלה, ועשינו זאת. תוך כדי שהותינו במפרץ הקטן, פגשנו חיילים מצרים ובדווים, והם דיווחו עלינו למוח'בראת – למודיעין המצרי, שבתגובה אמר למודיעים כי יגידו לנו להיכנס ל א-טור.

החיילים המצרים אמרו לנו שכדאי לנו להיכנס לא-טור בהמשך הדרך, כי טוב לעצור שם. הכרתי את נמל א-טור בתקופת השלטון הישראלי, אז באתי אליה כאיש יבשה וראיתי נמל ריק. עכשיו שטתי עם ספינתי ובאתי אליה מן הים כיורד ים, והנמל היה מלא. עוד בדרך בין המפרץ שבו עצרנו לא-טור, ראינו שמלאי הדלק בספינה הולך ואוזל. קראתי במכשיר קשר לווייני למִבְרָאָךְ ידידי משכבר הימים, ובקשתי עזרה. אמרתי לו שיש לי בעיה עם דלק, אך מִבְרָאָךְ לא ענה.

המשכנו לא-טור, הגענו לנמל ועגנו, אך בלי דלק לא יכולנו להמשיך. הלילה ירד.

אורן אמר לי שמישהו קורא לי. הבטתי וראיתי את נואי'ג'ע הדייג אשר פעם טיפלתי בבנו, חותר ומתקרב למעגן, ובסירתו ג'ריקנים של דלק לתדלוק הספינה.

מִבְּרָאפּ לא ענה לי בקשר, אולם קלט היטב את בקשתי והעבירה לנוֹאִיג'ע.
נוֹאִיג'ע העביר לי את הדלק ותדלקנו את הספינה. הצעתי לו תשלום עבור הדלק והוא סרב לקחת **ת** ואמר:
הסתלקו מהר מכאן, זו מלכודת!
התעקשתי לשלם, אולם הוא סרב וחזר ואמר: "קאל השיח' (השיח' אמר) אל תיקח ממנו כסף". הכוונה
הייתה שֶׁמִּבְּרָאפּ אמר ונועיג'ה הוסיף ואמר:
"כשטפלת בילד שלי כשנכווה כי קפץ מעל המדורה ורציתי לשלם לך, לא הסכמת לקחת כסף, אז עכשיו
אתה רוצה שאני אקח כסף?"
קפץ ונעלם בחשיכה, כשהוא חותר ומזמר לעצמו שיר דייגים מונוטוני.
למדתי אז כלל: במדבר, שבו האנשים אינם יודעים קרוא וכתוב, דבר לא נשכח, כמאמר הפתגם:
"הפנקס פתוח והיד רישמת".